

Branislav Fábry: Právny štát alebo zákonné bezprávie? Úvaha o pracovnej skupine...

- CZ24 News | 25. září 2021

SLOVENSKO: Na Slovensku tento týždeň začala pôsobiť pracovná skupina pre „obnovu dôvery v právny štát“. Už teraz je však zrejmé, že napriek svojmu honosnému názvu dôveru v právny štát neobnoví. Samotné zloženie pracovnej skupiny spochybňuje spravodlivý výsledok, keďže väčšinu členov tvoria nominanti výkonnej moci pod kontrolou vládnej koalície. Existuje vážne podozrenie, že ide o nástroj na posilnenie vplyvu konkrétnych politikov v prokuratúre a v polícii. Zdá sa tiež, že úlohou pracovnej skupiny je odstrániť kontrolné mechanizmy, ktoré by mohli skúmať manipulácie trestných káuz špecializovanými OČTK. Rovnako dôležitou úlohou pracovnej skupiny môže byť záchrana čo najväčšieho počtu podozrivých z manipulácie trestných konaní. Avšak napriek tomu, že pracovná skupina plní zjavne politickú objednávku, treba sa zamyslieť, ako sa možno dostať zo súčasného marazmu v oblasti trestného práva a ako obnoviť princípy právneho štátu v SR.

Populistická rétorika o mafii

Pre začatie akýchkoľvek úvah o obnove právneho štátu na Slovensku je potrebné, aby sa **zracionalizoval jazyk komunikácie**, najmä zo strany vlády a špeciálneho prokurátora. Treba prestať s čierno-bielou rétorikou o Pánovi prsteňov, o Hviezdnych vojnách, o „hydre“, „mafii“, atď. Ak by totiž držitelia moci mali proti sebe ozajstnú „hydru“ s neobmedzenými zdrojmi (ako to tvrdia), vláda aj celá „očista“ by už dávno padli. Pri troche vôle by „hydra“ ponúkla výhodný obchod B. Kollárovi na odchod z koalície a k tomu prikúpila aspoň päť poslancov OĽANO. Niektorí z poslancov už v minulosti dokázali, že sú za peniaze ochotní urobiť kde-čo a po excesoch posledného roku tušia, že sa znovu do parlamentu nedostanú – preto by zrejme pristúpili na lukratívnu ponuku od oligarchov. Spolu s hlasmi opozície by potom „hydra“ mohla hocikedy vysloviť nedôveru Hegerovej vláde. V skutočnosti však na Slovensku nejde o žiadne Hviezdne vojny, naopak, časť oligarchie vládu priamo podporuje, o čom svedčia aj články novinárov z oligarchických médií.

Skutočnou hrozbou pre právny štát je však mediálne šírená predstava, že všetci, čo kritizujú manipulácie v trestnom konaní, sú súčasťou „mafie“. Snaha **stotožniť boj proti kritikom s bojom proti mafii** je priehľadná forma populizmu, ktorá môže ľahko viesť k zneužívaniu moci. To potvrdil aj postup vyšetrovateľov NAKA proti D. Santusovej, B. Zurianovi, J. Kaľavskému a ďalším, keď si vytvorili fikciu o zločineckej skupine a zaradili do nej čo najviac nepohodlných ľudí. A keďže nemali dôkazy, ich hlavným nástrojom sa stal mediálny naratív o boji proti mafii. Bolo šťastím, že generálna prokuratúra dokázala toto konanie včas zastaviť a odhalila nečestné praktiky vyšetrovateľov. Práve to však viedlo I. Matoviča a spol. k tomu, aby odkryli karty a namiesto „rozviazaných rúk“ pre OČTK vytvorili komisiu, ktorá má zabrániť ďalším nepríjemnostiam pre vládu. Lenže verziu, že novým „krstným otcom“ slovenskej mafie je M. Žilinka, ťažko príjmu aj voliči I. Matoviča...

Problematické vzťahy a potreba kontroly

To, čo treba dnes urobiť pre obnovu nielen dôvery, ale aj samotných princípov právneho štátu, je vecne identifikovať hlavné problémy súčasnosti. Najväčšou výzvou sú podozrenia z manipulácie trestných procesov, pričom nejde len o nejaké špekulácie, ale o podozrenia, ktoré vznášajú rôzne subjekty už celé mesiace a sú podložené dosť presvedčivými dôkazmi vrátane odposluchov. Možné zneužitie trestného práva, najsilnejšieho nástroja štátnej moci, zo strany NAKA a ÚŠP je pritom niečo, čo by predstavovalo návrat do najtemnejších období minulosti, a preto musí byť náprava

uvedeného stavu v jadre akýchkoľvek úvah o obnove právneho štátu na Slovensku. V tejto situácii je nutné mechanizmy kontroly nad špecializovanými OČTK posilniť, nie oslabiť, a to platí i pre ustanovenie § 363 TP. Hoci netreba vylúčiť, že by sa do budúcnosti otvorila téma vzťahu generálneho a špeciálneho prokurátora, § 363 TP treba zachovať aspoň do momentu, kým sa nevytvorí a nedostane do praxe iný efektívny nástroj kontroly. **Kontrola moci** je totiž základnou garanciou toho, že istá skupina v spoločnosti nezačne svoju moc zneužívať. V prípade špecializovaných OČTK je kontrola o to potrebnšia, že sa v nich koncentruje veľmi úzka skupina ľudí, ktorí majú silné väzby aj z minulosti. Samozrejme, väzby z minulosti nie vždy fungujú, čo dokazuje aj prípad M. Žilinku...

Ešte problematickejšie než väzby medzi jednotlivými OČTK sú podozrenia z väzieb medzi špecializovanými **OČTK a advokátmi obvinených** (jazykom I. Matoviča „advokátmi mafie“) či samotnými obvinenými. Už to, že špeciálnym prokurátorom sa stal najznámejší advokát obvinených v „špeciálnych“ kauzách a po nástupe do funkcie sa musel vylúčiť v 24 prípadoch, budí pochybnosti. Zaujímavé je tiež, že D. Lipšic vždy patril ku konfrontačným a nekompromisným politikom, ako obhajca obvinených však voči prokurátorom v korupčných kauzách až taký konfrontačný nebol a podporoval „harmonické“ dohody o vine a treste. V tejto súvislosti je zaujímavé aj to, že po obvinení vyšetrovateľov NAKA v septembri 2021 sa obhajoby niektorých ujal advokát P. Kubina, hoci predtým obhajoval obvinených v kauzách pred špecializovanými OČTK. Prečo si však vybrali vyšetrovatelia práve jeho? Formálne je to v poriadku, ale opäť to posilňuje dojem, že medzi vyšetrovateľmi a advokátmi obvinených existuje veľmi silná dôvera.

Kultúra priznaní a kajúcnikov

Jednou z ďalších vecí, ktorá veľmi znižuje dôveru v právny štát, je **množstvo priznaní** a taktiež množstvo kajúcnikov (spolupracujúcich obvinených) v konaniach pred špecializovanými OČTK. Tieto témy nemožno oddeliť od problémov, ktoré chce pracovná skupina riešiť. Na preceňovanie významu kajúcnikov sa poukazuje prakticky neustále, vážnym problémom je však aj trend preceňovania priznania ako dôkazu v trestnom konaní (poukázali na to i niektorí sudcovia). V kauzách ako Očistec sa už priznala väčšina obvinených, a to vyvoláva mnoho otázok. Vzniká dojem, že vyšetrovatelia najprv určia vinníka a následné trestné konanie je o snahe donútiť obvineného k priznaniu - nadužívanie kolúznei väzby s okamžitým prepúšťaním po priznaní túto domnienku posilňuje. Pre porovnanie, spomeňme si akú nedôveru vyvolávajú priznania obvinených v krajinách bývalého ZSSR, napr. v nedávnej [kauze R. Prataseviča v Bielorusku](#). Nechcem síce generalizovať, ale osobne nemám veľkú dôveru v množstvo priznaní pri trestných konaniach ani v bývalom ZSSR ani na Slovensku a radšej vidím, keď sa obvinení bránia všetkými prostriedkami.

Priznanie by určite malo byť významným dôkazom v trestnom konaní, nemalo by však byť dôkazom non plus ultra (nad ktorý niet). Výpoveď obvineného je len jeden z dôkazných prostriedkov a obsah výpovede nemusí byť pravdivý alebo pravdivý v celej šírke. Do budúcnosti sa treba serióznejšie zaoberať dôvodmi, pre ktoré sa obvinení priznávajú. Vo všeobecnosti totiž platí, že ľudia sa nezvyknú priznávať ani v situácii, keď dôkazy svedčia proti nim. Postoje obvinených sa málokedy vyznačujú objektivitou, naopak, sami vidia svoju zodpovednosť miernejšie než prokurátor. Dokonca aj vtedy, keď sú si vedomí trestnosti svojho skutku, tak vinu do poslednej chvíle popierajú. To platí nielen v oblasti trestného práva, ale aj v iných konaniach. Tí, ktorí sa zúčastnili nejakých súdnych konaní, napr. pri rozvodových alebo susedských sporoch, tvrdohlavosť strán veľmi dobre poznajú. Prečo sa však táto tvrdohlavosť stráca v trestnom konaní pred špecializovanými OČTK? Dôvodov je určite viac, jedným z nich sú však aj **výhody, ktoré obvineným z priznania vyplývajú**. Uznatie viny s následnou dohodou a nízkym podmieneným trestom je často výhodnejšie než pokračujúci pobyt v prísnych podmienkach väzby. Mnohí už zrejme premýšľali, ako dlho by trvali na svojej nevine, keby ich niekto s pomocou kajúcnikov uvrhol do kolúznei väzby. Ako dlho by vydržali podmienky, ktoré [popísal M. Ribár](#) ?

S istým nadhľadom sa možno dokonca pýtať, či sa do trestného práva na špecializovaných OČTK v SR nevrátilo niekoľko staro-nových princípov z tzv. inkvizičného procesu. Samozrejme, treba uviesť, že **inkvizičný proces** má zlé meno najmä kvôli excesom s bosorkami, ide však o historický druh trestného procesu, ktorý nebol vždy iba nespravodlivý. Niektoré z jeho princípov pretrvali dodnes, predovšetkým princíp oficiality, teda stíhanie trestnej činnosti z úradnej povinnosti. Iné však prenikajú do slovenského trestného práva fakticky – najmä cez hodnotenie dôkazov prostredníctvom médií. V klasickom inkvizičnom procese sa dôkazy „vážili“ a za najťažší z nich sa považovalo priznanie – to bola „koruna dôkazov“ (corona argumentorum). Preto bol inkvizičný proces zameraný na získanie priznania. Odporcovia procesov s bosorkami však postupne poukázali na najhoršie excesy a tými bolo množstvo absurdných priznaní, kvôli ktorým sa [bosorky rehabilitujú ešte aj v 21. storočí](#). Práve pochybná hodnota priznania sa postupne stala dôvodom príklonu k iným princípom dokazovania, najmä z tzv. akuzačného procesu. Žiaľ, najmä mainstreamové médiá na Slovensku sa aj dnes vo svojich opisoch trestných káuz opierajú o inkvizičné predstavy o priznaní.

Spravodlivosť alebo pomsta?

Na záver zostáva iba konštatovať: pracovná skupina pre obnovu dôvery v právny štát by si mala uvedomiť, že súčasní držitelia moci tu nebudú navždy a s ich dedičstvom v oblasti trestného práva sa budú zaoberať nasledujúce generácie politikov a právnikov. Hnev verejnosti proti excesom vlády po roku 2020 stále narastá a v porovnaní so súčasnými krivdami bledne i nepresvedčivé funkčné obdobie vlády R. Fica. Dá sa preto predpokladať, že po zmene moci príde k rehabilitácii niektorých odsúdených či stíhaných a chystaná likvidácia § 363 TP či znefunkčnenie inšpekcie sa bude používať ako argument pre túto rehabilitáciu. Nemožno tiež vylúčiť, že po páde súčasnej moci budú viacerých vyšetrovateľov, prokurátorov či ministrov súdiť ako predstaviteľov zločinného režimu, ktorí sa dopúšťali zákonného bezprávia. Argumentom na ich obranu by potom mohlo byť to, že tu existovali kontrolné mechanizmy, ktoré dokázali zneužívanie moci obmedziť, najmä inšpekcia, GP a zvlášť § 363 TP – je teda aj v ich záujme, aby sa dané inštitúty zachovali. Okrem toho, ani na špecializovaných OČTK nie je čierno-biela situácia a pôsobí tam mnoho čestných a statočných ľudí. Ak sa však dnes nebude pracovná skupina mierniť, práve oni môžu zajtra doplatiť na **stav, pri ktorom po zmene vlády príde k novému kolu pomsty a revanšizmu**.